

MAREK DULINICZ, ZBIGNIEW KOBYLIŃSKI

BADANIA RATOWNICZE OSADY WCZESNOŚREDNIOWIECZNEJ NA STANOWISKU 3 W ZDZIARCE, WOJ. PŁOCK

Stanowisko 3 w Zdziarce, gm. Czerwińsk, woj. Płock zostało odkryte podczas badań powierzchniowych w 1987 roku. Stwierdzono wówczas niszczenie obiektów osadniczych na skutek wydobywania piasku. Badania ratownicze przeprowadzono w maju tego samego roku¹.

Osada na stan. 3 położona jest około 600 m na zachód od centrum zwartej zabudowy wsi Zdziarka i około 350 m na południe od szosy Zakroczym — Czerwińsk (ryc. 1). Piaśnica, w której znajdowały się niszczone obiekty, leży w południowej części cypla o powierzchni około 1 ha na krawędzi dobrze ukształtowanej dolinki niewielkiego dziś cieku, uchodzącego do Wisły kilometr dalej (ryc. 1). Teren stanowiska jest dziś zniszczony starymi wykopami i można przypuszczać, że część osady ulegała zniszczeniu przy wybieraniu piasku.

Około 200 m na południowy wschód od stan. 3 znaleziono na powierzchni pól ornych, oddzielonych od terenu stanowiska 3 niewielkim obniżeniem, rozproszone ślady osadnictwa wczesnośredniowiecznego z X—XI w. (ryc 2: Zdziarka, stan. 4).

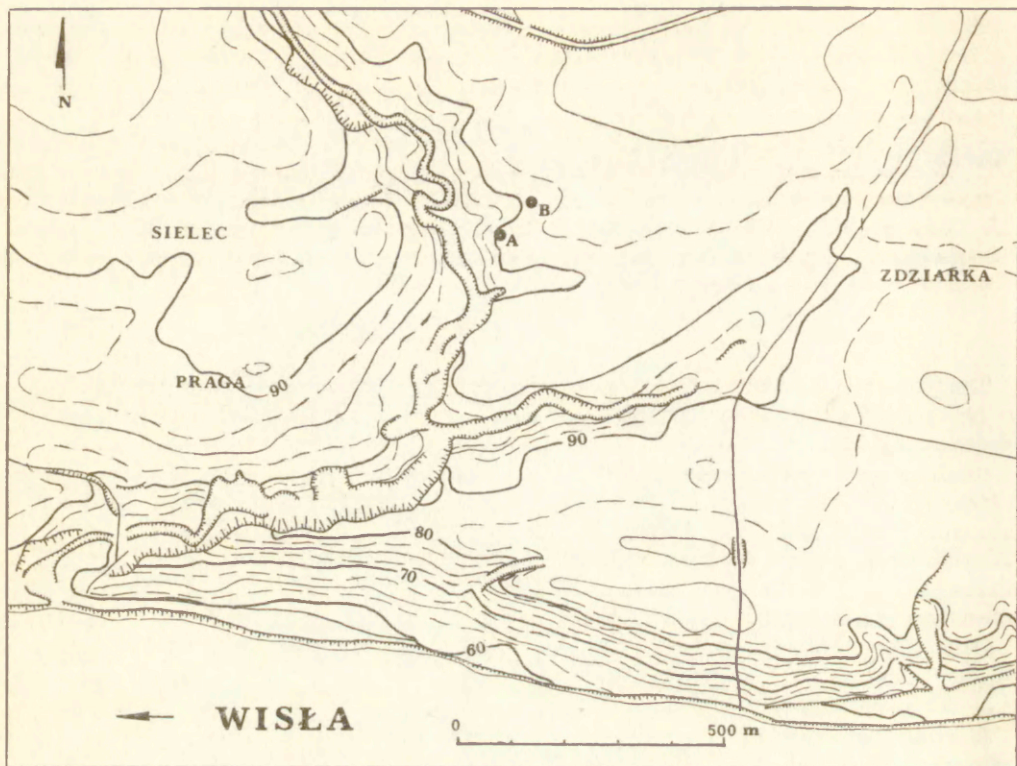
W czasie ratowniczych badań wykopaliskowych przeprowadzono eksplorację dwóch, częściowo zniszczonych obiektów.

OBIEKTY OSADNICZE

Obiekt 1. Znajdował się na południowej krawędzi piaśnicy (ryc. 3), zniszczeniu uległa prawdopodobnie większa jego część. Zachowana część obiektu miała wymiary 1,0 na 1,3 m (ryc. 4a). Wypełniała go piaszczysta ziemia intensywnie przesycona substancją organiczną. Głębokość obiektu, mierzona od powierzchni ziemi, wynosiła 80 cm. W profilu widoczne było przemieszanie warstwy ciemnego wypełnika i wtrętów jasnego, żółtego piasku. Z obiektu wydobyto 299 fragmentów naczyń (tabela 1, wybór rysunków — ryc. 4c—h), 2 fragmenty polepy, 58 fragmentów kości zwierzęcych (tabela 3) oraz ornamentowaną oprawkę rogową (ryc. 4b).

Obiekt 2. Znajdował się w zachodniej części wyrobiska, w odległości ok. 5 m od ob. 3 (ryc. 3). Zniszczeniu uległa jedynie północno-zachodnia część obiektu. W planie jama miała kształt nieregularnego owalu o wymiarach około 1 na 2 m (ryc. 5a). Obiekt o głębokości 0,4 m wypełniała warstwa jednolicie czarnej piaszczystej ziemi, intensywnie przesyconej spalenizną. W warstwie kulturowej znaleziono 321 fragmentów naczyń (zestawienie — tabela 2, wybór rysunków — ryc. 5c—p), 4 fragmenty prażnicy, 24 fragmenty kości zwierzęcych oraz fragment grzebienia kościanego (ryc. 5r).

¹ W badaniach wzięli udział autorzy sprawozdania oraz uczeń szkoły podstawowej T. Dulnicz

Ryc. 1. Stanowisko 3 w Zdziarce na tle mikroregionu,

● — Zdziarka, stan. 3; † — punkt odniesienia siatki pomiarowej

Site 3 in Zdziarka against the background of the microregion:

a — Zdziarka, site 3; † — reference point of the measuring grid

MATERIAŁ ZABYTKOWY

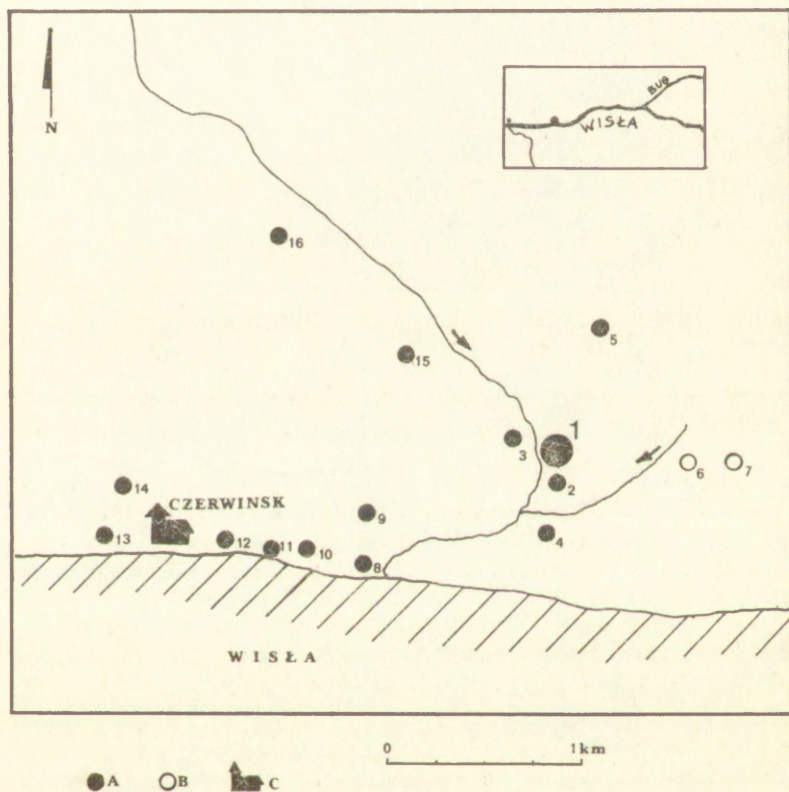
a. ceramika

Fragmenty naczyń znalezionych w obu obiektach tworzą niemal całkowicie jednolity zespół przedmiotów o cechach typowych dla wyrobów garncarskich datowanych na okres od drugiej połowy X w. do XII w. W dalszym ciągu będziemy zespoły z obu obiektów rozpatrywać łącznie, jak bowiem wykazało wyklejenie fragmentów naczyń, w obu znajdują się części tych samych naczyń. Odnotowaliśmy 4 takie przypadki (ryc. 6). Sądzymy, że analiza wyklejeń tzw. międzywarstwowych i międzyobiektowych jest sama w sobie interesującym zagadnieniem badawczym². Na uwagę także zasługuje duże nasycenie warstwy kulturowej fragmentami naczyń; znaleziono ich łącznie 550.

² Fakt znajdowania fragmentów tych samych naczyń w różnych warstwach tego samego obiektu, a nawet w różnych, niekiedy odległych od siebie obiektach, nie jest niczym zaskakującym. Z tego rodzaju sytuacją spotykaliśmy się często podczas badań osad w Wyszogrodzie, na stan. 2a i w Kruszczewie, na st. 1. Sądzymy, że jej szczegółowe zinterpretowanie, które zamierzamy podjąć w oddzielnym opracowaniu, doprowadzi do ważnych wniosków dotyczących procesu formowania się warstw kulturowych i możliwości badania relacji stratygraficznych warstw i obiektów osadniczych.

Tylko cztery z nich nie należą do zespołu naczyń z drugiej połowy X—XII w. Dwa z nich prawdopodobnie pochodzą z okresu rzymskiego, pozostałe dwa fragmenty (ryc. 7b, c) mogą pochodzić ze starszych faz wczesnego średniowiecza. Znalazienie tych fragmentów naczyń świadczy o użytkowaniu tego miejsca także w I tys. n.e.

Pozostałe fragmenty naczyń ze stan. 3 w Zdziarce znajdują bardzo dokładne analogie w datowanych na XI—XII wiek zespołach ceramiki z wielu stanowisk mazowieckich, kujawskich i innych regionów Polski. Najbliższe z nich to przede wszystkim zespół ceramiki z badań prowadzonych na terenie Płocka (J. Gąsowski 1957, 1958; W. Szafrąński 1983) i fragmenty naczyń z Proboszczewic (I. Górska, L. Paderewska, J. Pyrgała, W. Szymański 1976, s. 106—107; ryc. 172 oraz ceramika z nie publikowanych badań J. Wysockiego z lat 1986—1988).

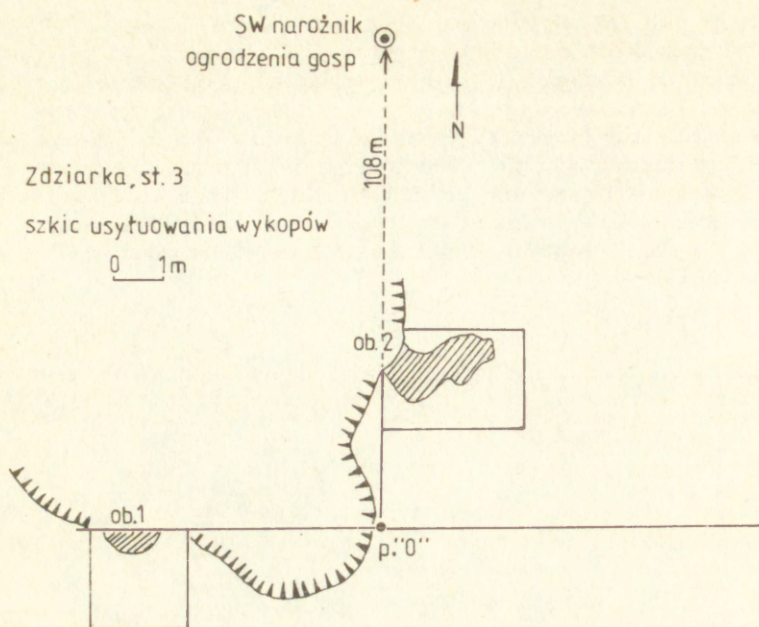

Ryc. 2. Stanowiska wczesnośredniowieczne z okolic Czerwińska:

A — stanowisko archeologiczne; B — nie zlokalizowane stanowisko archeologiczne; C — klasztor w Czerwińsku. Lista stanowisk: 1 — Zdziarka, stan. 3; 2 — Zdziarka, stan. 4; 3 — Czerwińsk, stan. 2; 4 — Czerwińsk, stan. 21; 5 — Sielec, stan. 8; 6 — Zdziarka, stan. 1; 7 — Zdziarka, stan. 2; 8 — Czerwińsk, stan. 23; 9 — Czerwińsk, stan. 30; 10 — Czerwińsk, stan. 24; 11 — Czerwińsk, stan. 22; 12 — Czerwińsk, stan. 7; 13 — Czerwińsk, stan. 8; 14 — Czerwińsk, stan. 10; 15 — Sielec, stan. 6; 16 — Sielec, stan. 4

Early Medieval sites from the environs of Czerwińsk:

A — archaeological sites; B — an unlocalized archaeological site; C — the monastery in Czerwińsk. List of sites: — Zdziarka, site 3; 2 — Zdziarka, site 4; 3 — Czerwińsk, site 2; 4 — Czerwińsk, site 21; 5 — Sielec, site 8; 6 — Zdziarka, site 1; 7 — Zdziarka, site 2; 8 — Czerwińsk, site 23; 9 — Czerwińsk, site 30; 10 — Czerwińsk, site 24; 11 — Czerwińsk, site 22; 12 — Czerwińsk, site 7; 13 — Czerwińsk, site 8; 14 — Czerwińsk, site 10; 15 — Sielec, site 6; 16 — Sielec, site 4

Ryc. 3. Zdziarka, stan. 3. Szkic usytuowania wykopów
Zdziarka, site 3. Location of the trenches

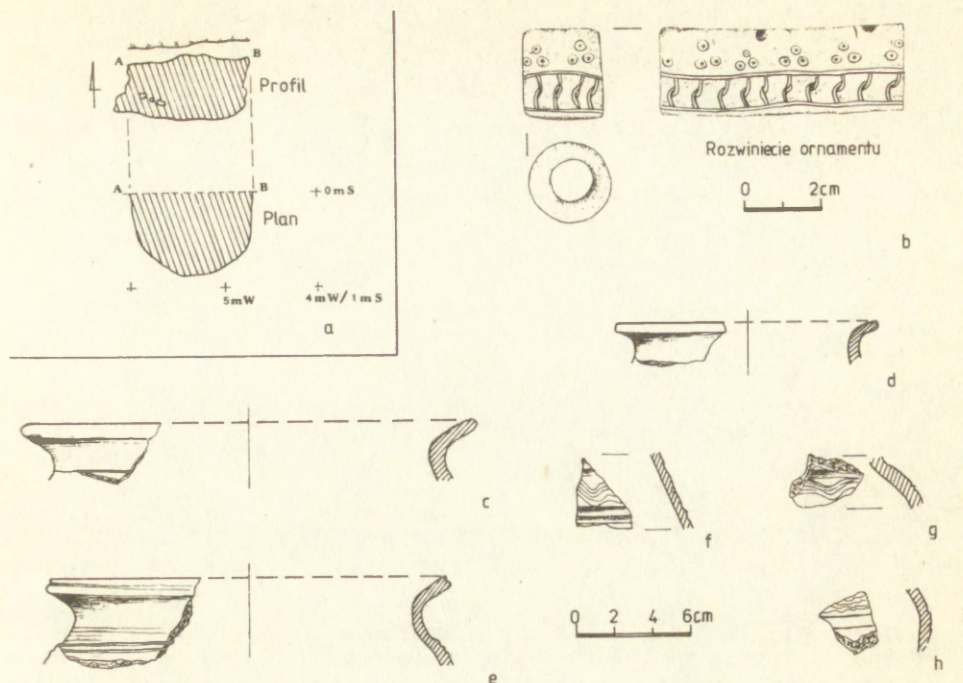
Na terenie Wzgórza Tumskiego w Płocku, w tzw. wykopie za tumem, fragmenty naczyń analogicznych ze znalezionymi w Zdziarce pochodzą z warstwy XII, datowanej na drugą połowę X w. (W. Szafrąński 1981, s. 38, ryc. 30; s. 37, ryc. 27). Także w wykopie „z rotundą”, a właściwie w jego części badanej w latach 1956 i 1957 (J. Gąsowski 1957, 1958) znaleziono dwa naczynia formą i technologią wykonania analogiczne do naczyń ze Zdziarki, datowane na drugą połowę wieku X i początek XI.

Kolejne analogie znaleźć można w zespole naczyń z warstwy III wykopu z palatium (W. Szafrąński 1981, s. 102, ryc. 88—89) oraz w warstwie IV i V tego samego wykopu, datowanych odpowiednio na okres od połowy X w. do pierwszych dziesięcioleci wieku XI i przed połową XI w. (W. Szafrąński 1881, s. 134—137, ryc. 125—130 oraz s. 147—149, ryc. 139—145).

Także na innych stanowiskach z Mazowsza płockiego tego rodzaju naczynia datowane są na X—XI wiek. Należą do nich np. gród i osada przygrodowa w Starym Bródnie, gdzie wśród fragmentów den (K. Musianowicz 1956, tabl. XIX: 6, 9) występują części naczyń analogiczne do dna z ob. 1.

Tabela 1. Zdziarka, woj. Płoc. stan. 3 Zestawienie fragmentów naczyń z obiektu 1

Fragmenty naczyń	Zdobione	Niezdobione	Razem
brzegi	4	29	33
dna	—	13	13
brzuśce	153	30	183
Razem	157	72	229

Ryc. 4. Obiekt 1:

a — plan i profil obiektu; b — oprawka rogowa; c—h — wybrane fragmenty naczyń

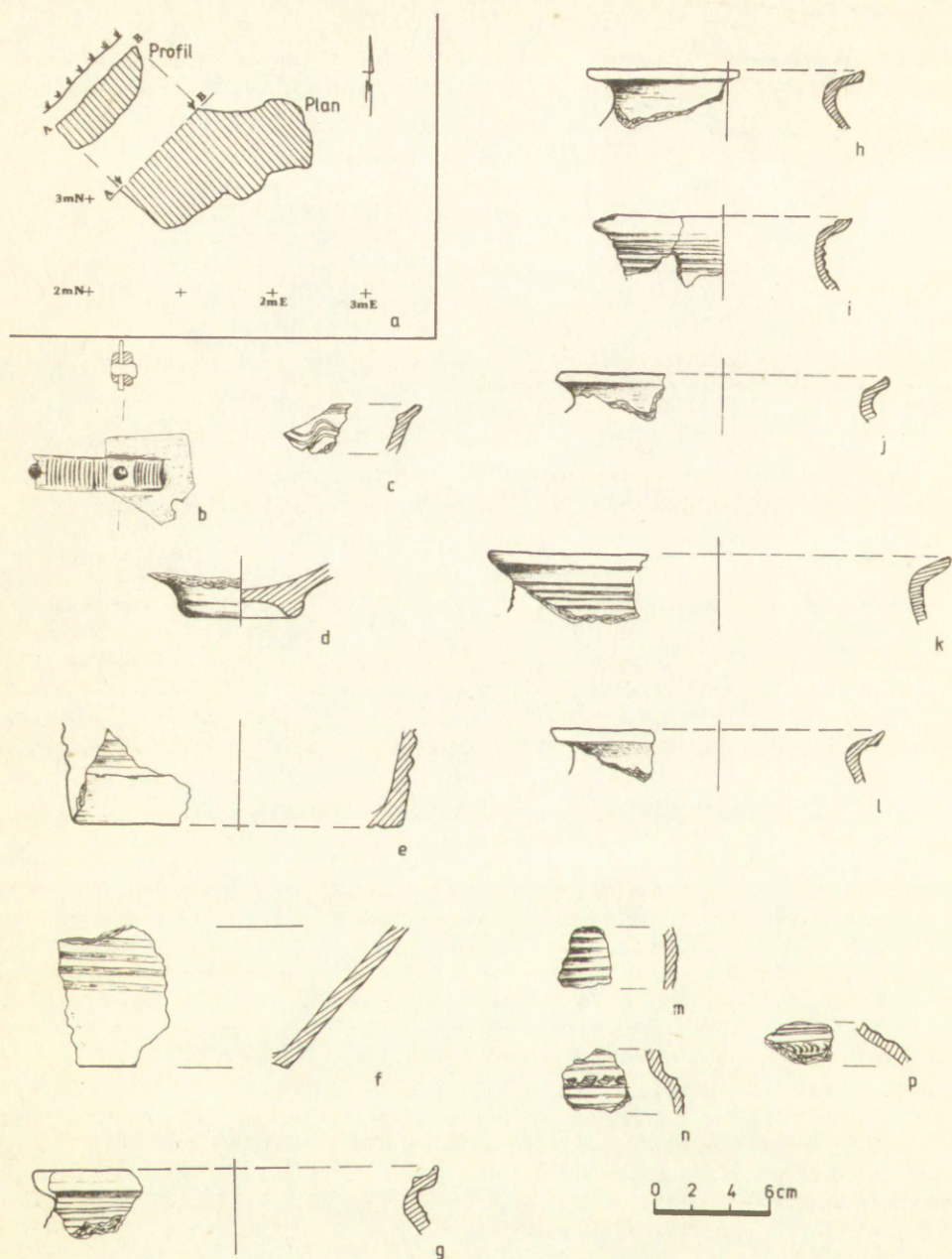
Feature 1:

a — plan and profile of the feature; b — a horn handle; c—h — selected potsherds

Sz szczególnie przydatny do uściślenia datowania obiektów ze Zdziarki jest fragment naczynia z cylindryczną szyjką, zdobioną, co jest zjawiskiem rzadkim, ornamentem falistym (ryc. 6d). Można rekonstruować je jako należące do grupy naczyń beczułkowatych, z szyjką słabo wyodrębnioną od brzuśca. Naczynia z cylindryczną szyjką pojawiają się w połowie X w. i szczególnie często spotykamy je na Mazowszu płockim (K. Musianowicz 1951/52, s. 350—351; 5—6 oraz spis stanowisk). Godne uwagi jest to, że w Państwowym Muzeum Archeologicznym znajduje się całe takie naczynie, odkryte w nieznanach okolicznościach w pobliskim Czerwińsku (K. Musianowicz 1951/52, s. 349: ryc. 4).

W publikacji wyników badań wykopaliskowych w Szczecinie (E. Cnotliwy, L. Leciejewicz, W. Łosiński, 1983, s. 217—218, ryc. 192—193, ryc. 205) naczynia z cylindryczną szyjką zaliczono do tzw. rodziny typów K. Nieco inaczej przedstawiono też ich datowanie. Pojawiają się one na Pomorzu w końcu X i w początku XI w., jest ich jednak w tym okresie niewiele, w większej liczbie występują w warstwach XIII wiecznych (L. Leciejewicz, M. Rulewicz, S. Wesołowski, T. Wieczorowski 1972, tabl. IXb, IXc). Występują także na innych stanowiskach pomorskich: w Stargardzie (R. Rogosz 1973, s. 235 nn.), Kołobrzegu (W. Łosiński, E. i S. Tabaczyński 1960, s. 67 nn.), Gdańsku (B. Lepówna 1968), Santoku (U. Dymaczewska, A. Dymaczewski 1967, s. 185 nn.; U. Dymaczewska 1970, s. 145 nn.).

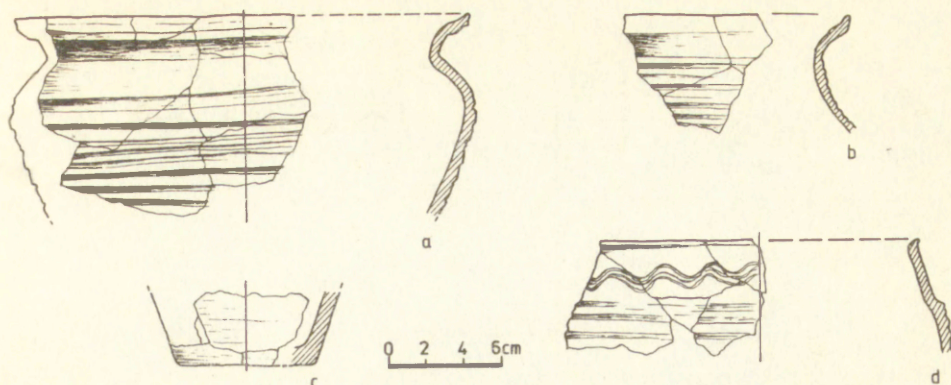
Analogie do dużego naczynia tego typu, którego fragmenty występowały w obu obiektach (ryc. 6: d), znajdujemy wśród naczyń typu VIIIb z Kruszwicy, datowanych od pierwszej połowy XI do roku ok. 1270 (W. Dzieduszycki 1983).

Ryc. 5. Obiekt 2:

a — plan i profil obiektu; *b–p* — wybrane fragmenty naczyń; *r* — fragment rogowego grzebienia
 Feature 2:

a — plan and profile of the feature; *b–p* — selected potsherds; *r* — a fragment of a horn comb

Ryc. 6. Obiekt 2. Fragmenty naczyń (a—d)
Potsherds

Wiele analogii do naczyń z obu obiektów (ryc. 4c, e, ryc. 5: e, f, h—j) ze Zdziarki znajdujemy także wśród naczyń datowanych na XI w. do pierwszej połowy XII w. z takich stanowisk, jak Czernik czy Sandomierz³.

b. przedmioty z rogu

Ustalenie datowania obu obiektów ze stan. 3 w Zdziarce ułatwiają także wyroby z rogu.

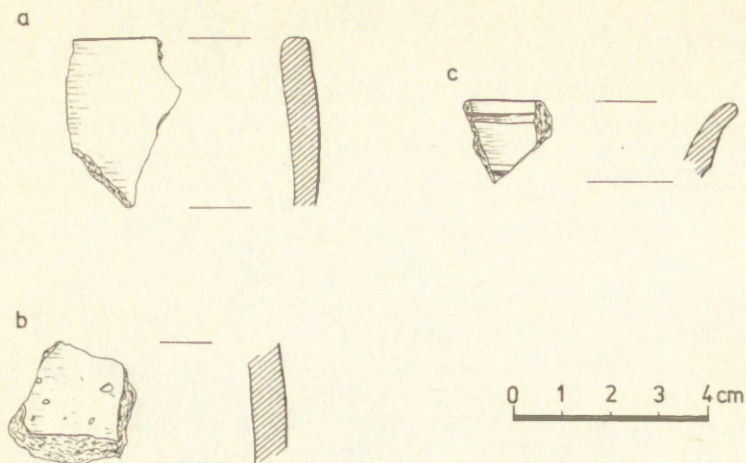
Znaleziona w obiekcie 2 oprawka rogowa (ryc. 4b) zdobiona jest ornamentem, na który składają się grupy oczek tworzących piramidki oraz podwójne poziome linie połączone 10 podwójnymi, jakby specjalnymi liniami. Takie rozbudowane zdobienie jest czymś niezmiernie rzadkim wśród wczesnośredniowiecznych oprawek rogowych i kościanych. Ponadto oprawka jest niemal cylindryczna, podczas gdy zdecydowana większość tego typu zabytków ma kształt ściętego stożka (E. Cnotliwy 1973, s. 223).

Tabela 2. Zdziarka, woj. Płock, stan. 3 Zestawienie fragmentów naczyń z obiektu 2

Fragmenty naczyń	Zdobione	Niezdobione	Razen
brzegi	14	23	37
dna	4	9	13
brzuśce	182	89	271
Razem	200	121	321

Oprawki stożkowate występują na Pomorzu od IX do XIV w., najczęściej jednak między X a XII w. Odkrywano je tam powszechnie na wielu stanowiskach, nie znajdujemy jednak wśród nich ścisłych analogii do oprawki ze Zdziarki. Zbliżone kształtem i ornamentem egzemplarze pochodzą tylko z Gdańska, stan. 1 i 2, gdzie datowane są na XII i XIII w. (E. Cnotliwy 1973, s. 227, ryc. 112: b; s. 228, ryc. 113: b). Pozostałe egzemplarze pomorskie formą i ornamentem różnią się znacznie od naszego zabytku.

³ Autorzy dziękują mgr U. Kobylińskiej za informacje o analogicznej ceramice z Czernika i jej datowaniu, a dr. A. Buko za informacje o datowaniu analogicznych naczyń z Sandomierza.

Ryc. 7. Obiekt 2. Fragmenty naczyń (a—c)
Postsherds

Ornament żłobków i oczek ułożonych w linii lub piramidki jest cechą charakterystyczną zabytków pochodzących z Wielkopolski i Kujaw (E. Cnotliwy 1973, s. 229), jednak także tam nie znajdujemy ścisłych analogii. Z grodziska łączyckiego pochodzą oprawki podobne, jednak o prostszym ornamentcie (A. Abramowicz 1955, tabl. 131: c—g; tabl. 144), datowane na XII—XIII w.

Na Mazowszu zabytki takie znamy z Płocka, gdzie oprawki zdobione poziomymi żłobkami i oczkami datowane są na drugą połowę X i początek XI w. (J. Gąsowski 1957, 1958; W. Szafrński 1983, s. 95 i ryc. 80a).

Drugim przedmiotem, posiadającym dość dokładne analogie na wielu stanowiskach wczesnośredniowiecznych, jest grzebień rogowy (ryc. 5r). Stan zachowania uniemożliwia rekonstrukcję całego przedmiotu, pozwala jednak na określenie, że należy on do grupy grzebieni jednostronnych, trójwarstwowych (grupa IB A. Chmielowskiej), do typu 9 z płytkami wewnętrznymi ponad okładzinę, a dokładniej jego odmiany b (A. Chmielowska 1971, s. 66—67). Grzebienie takie występują od X do XII wieku.

W klasyfikacji E. Cnotliwego grzebień należy do typu VII, odmiany 8, wariantu a (E. Cnotliwy 1973, s. 92; ryc. 28 i s. 129; ryc. 50). Datowanie, na podstawie znalezisk pomorskich, ustalono na okres od końca VIII do końca XII w., z największym nasileniem występowania tej grupy grzebieni w XI wieku. Wśród grzebieni pomorskich najbliższe analogie do zabytku ze Zdziarki stanowią przedmioty z następujących stanowisk: Cedyni, stan. 1, ze stan. Wolin—Rynek, z Wolina st. 4, warstwa XIII, z Gdańska, st. 1, poziom 11 (E. Cnotliwy 1973, s. 80, ryc. 25:d; s. 125, ryc. 48:i; s. 137, ryc. 53:b; s. 140, ryc. 55:j).

Grzebień będący bardzo dokładną analogią naszego egzemplarza znaleziono w Płocku (W. Szafrński 1981, s. 133, ryc. 122), w warstwie IV. Chodzi więc o zabytek z okresu od połowy X do pierwszych dziesięcioleci XI w. Z tej samej warstwy pochodzą fragmenty dwóch następnych, podobnych grzebieni (W. Szafrński 1983, s. 133, ryc. 122 i 123).

Dokładną analogią do grzebieni ze Zdziarki, stan. 3 i z Wzgórza Tumskiego w Płocku jest XI-wieczny grzebień z Kruszewicy (W. Hensel, A. Broniewska 1961, s. 78, ryc. 58: c) oraz grzebień z grodziska w Łęczycy (A. Abramowicz 1955, tabl. 133: d). Z Opola znamy okładziny analogicznych grzebieni pochodzą z warstwy B, z lat 1100—1135, (J. Bukowska-Gedigowa, B. Gediga 1986, s. 207: ryc. 87:2 i s. 212; ryc. 89:32).

Datowanie osady w Zdziarce można więc z dużym prawdopodobieństwem, głównie dzięki datowaniu grzebienia ustalić na wiek XI, być może jego pierwszą połowę.

c. kości zwierzęce

W obu obiektach znaleziono także kilkadziesiąt fragmentów kości zwierzęcych (tab. 3). Analiza archeozoologiczna⁴ wykazała, że niemal 100% stanowią kości zwierząt domowych, wśród których zdecydowanie przeważają (w obu obiektach rozpatrywanych łącznie) szczątki owcy/kozy. Dopiero na drugim miejscu znajdują się kości bydła dużego. Wśród pozostałych zwraca uwagę występowanie kości konia (6,1%) oraz niemal zupełny brak kości świni. Nie dysponujemy na Mazowszu materiałem porównawczym, pochodzącym z osad wiejskich z tego okresu. Natomiast porównanie z materiałami z osady w Wyszogrodzie⁵, datowanej na VI—VIII w. i odległej od Zdziarki o ok. 10 km, wskazuje,

Tabela 3. Rezultaty analizy kości zwierzęcych ze stan. 3 w Zdziarce

	Obiekt 1	Obiekt 2	Razem
Liczba kości ogółem	58	24	82
liczba kości określonych	24	24	48
zwierzęta domowe	24	22	46
bydło	15	—	15
świnia	—	1	1
owca/koza	9	13	22
koń	—	5	5
kura	—	3	3
zwierzęta dzikie	—	2	2
bóbr	—	1	1
ryba	—	1	1

że wysoki udział kości owcy/kozy na tym ostatnim stanowisku nie jest wyjątkiem. Być może, biorąc pod uwagę także nikły udział szczątków świni, świadczy to o charakterze krajobrazu w pobliżu osad, w którym procent lasów nadających się do wypasu świń, mógł być niewielki. Bydło, a zwłaszcza owce i kozy mogą być utrzymywane na obszarach bezleśnych.

UWAGI O WCZESNOŚREDNIOWIECZNYM OSADNICTWIE OKOLIC ZDZIARKI

Przejdźmy teraz do scharakteryzowania sytuacji badanej osady na tle osadnictwa wczesnośredniowiecznego najbliższych okolic. Ten fragment południowej części Wysoczyzny Płockiej, leżący na granicy doliny Wisły, ma w dziejach Mazowsza szczególne znaczenie. Centrum interesującego nas tu obszaru stanowił niewątpliwie klasztor w Czerwińsku. Jego założenie w połowie XII w. (krótco przed 1155 r., por. Z. Kozłowska-Budkowa 1937, s. 63—64) z pewnością przyspieszyło kształtowanie się sieci osadniczej najbliższych okolic.

Powstaje jednak pytanie, czy klasztor założono na surowym korzeniu, w regionie do tej pory nie zasiedlonym, czy też, jak wskazywałoby na to datowanie osady w Zdziarce, w okolicy już częściowo przynajmniej zagospodarowanej. O istnieniu samej wsi Czerwińsk już krótko po połowie XI w. wiemy

⁴ Analiza kości zwierzęcych wykonana została przez mgr M. Nawrocką.

⁵ Nie publikowane rezultaty analiz wykonanych przez doc. A. Lasotę-Moskalewską.

z dokumentu mogileńskiego (J. Z. Gaczyński 1983, s. 25—30). Przemawia to za przyjęciem tezy o ukształtowaniu się osadnictwa w rejonie Czerwińska już w połowie XI wieku i pozostaje w zgodzie z danymi archeologicznymi.

W najbliższej okolicy klasztoru znamy dziś 15 stanowisk wczesnośredniowiecznych (ryc. 2). Dwa z nich, w Zdziarce na stan. 1 i 2, zarejestrowano podczas badań powierzchniowych prowadzonych w 1961 r. przez J. Miśkiewicza (J. Miśkiewicz 1962, s. 222—223). Niestety publikowane informacje nie pozwalają na dokładne zlokalizowanie tych stanowisk. Nie można wobec tego wykluczyć, że jedno z nich może być tożsame ze stan. 3 w Zdziarce. Inne położone w odległości kilkuset metrów od klasztoru, badane było wykopaliskowo w latach 50⁶. Pozostałe autorzy niniejszego komunikatu odkryli podczas badań powierzchniowych prowadzonych w ramach akcji AZP w 1987 r. Cały ten kompleks stanowisk usytuowany jest na krawędzi doliny Wisły oraz w pobliżu bezimiennego cieku rozcinającego krawędź wysoczyzny bardzo dobrze ukształtowaną doliną. Można przypuszczać, że naturalny krajobraz tych okolic (J. M. Matuszkiewicz 1982, mapa 1) sprzyjał osiedlaniu się, mimo iż były to na przelomie X/XI w. rubieże osadnicze Mazowsza. Zarówno klasztor, jak i osady, które musiały tworzyć jego bezpośrednie zaplecze gospodarcze, zakładano w miejscu, gdzie nie ma szerokiego tarasu zalewowego Wisły — formy terenu powszechnie we wcześniejszych okresach wykorzystywanego dla uprawy i hodowli (Z. Hilczerówna 1967, s. 208; 221—221).

LITERATURA

- Bukowska J.-Gedigowa, Gediga B.
1986 *Wczesnośredniowieczny gród na Ostrówku w Opolu*, Wrocław.
- Chmielowska A.
1971 *Grzebień starożytny i wczesnośredniowieczny z ziem polskich* Łódź.
- Cnotliwy E.
1973 *Rzemiosło rogownicze na Pomorzu wczesnośredniowiecznym*, Wrocław.
- Dymaczewska U.
1970 *Ceramika wczesnośredniowieczna z Santoka, pow. Gorzów Wlkp.*, Sl, Ant., t. 16, s. 145—241.
- Dymaczewska U., Dymaczewski A.
1967 *Wczesnośredniowieczny Santok*, Sl, Ant., t. 14, s. 185—241.
- Dzieduszycki W.
1983 *Wczesnośredniowieczna ceramika kruszwicka w okresie od 2 połowy X w. do połowy XIV w.*, Wrocław.
- Gaczyński J. Z.
1983 *Dokument mogileński — studium krytyczne*, „Zapiski Ciechanowskie”, t. V, s. 5—43.
- Gąsowski J.
1957 *Wyniki badań archeologicznych przeprowadzonych w Płocku w roku 1956*, „Notatki Płockie”, nr 3/4, s. 9—16.
1958 *Wyniki badań archeologicznych przeprowadzonych w Płocku w roku 1957*, „Notatki Płockie”, nr 7, s. 3—6.
- Górska I., Paderewska L., Pyrgała J., Szymański W.
1976 *Grodziska Mazowsza i Podlasia*, Wrocław.
- Hensel W., Broniewska A.
1961 *Starodawna Kruszwica*, Wrocław.
- Hilczerówna Z.
1967 *Dorzecze górnej i środkowej Obry od VII do początków XI wieku*, Wrocław.

⁶ Informacje o nim pochodzą od uczestnika badań, doc. B. Balcera. Nie znane jest miejsce przechowywania materiałów i dokumentacji z tych badań.

- Kozłowska-Budkowa Z.
1937 *Repertorium polskich dokumentów doby piastowskiej. Zeszyt 1 — do końca wieku XII, Kraków.*
- Leciejewicz L., Rulewicz M., Wesołowski S., Wieczorowski T.,
1962 *La ville de Szczecin des IX–XIII siècles, Wrocław.*
- Lepówna B.
1968 *Garncarstwo gdańskie X–XIII w. [w:] Gdańsk, t. 7.*
- Łosiński W., Tabaczyński E. i S.
1960 *Badania archeologiczne w Kołobrzegu w 1957 r., Spraw. Arch., t. 9, s. 67–75.*
- Matuszkiewicz J.M.
1982 *Potencjalne zbiorowiska roślinne i potencjalne fitokompleksy krajobrazowe północnego Mazowsza, „Monographiae Botanicae”, 42.*
- Musianowicz K.
1951/52 *Mazowieckie naczynia z cylindryczną szyjką na tle słowiańskiego materiału porównawczego, WA, t. XVIII, s. 345–384.*
1956 *Gród i osada podgrodowa w Bródnie Starym koło Warszawy, „Materiały Wczesnośredniowieczne”, t. IV, s. 7–96.*
- Rogosz R.
1973 *Początki Stargardu w świetle dotychczasowych badań archeologicznych, MZP, t. 19, s. 215–269.*
- Szafrański W.
1983 *Płock we wczesnym średniowieczu, Wrocław.*

MAREK DULINICZ, ZBIGNIEW KOBYLIŃSKI

RESCUE EXCAVATIONS OF THE EARLY MEDIEVAL SETTLEMENT AT ZDZIARKA, PROVINCE OF PŁOCK, SITE 3

The settlement site has been discovered during systematic fieldwalking in 1987. Destruction of settlement features due to sand exploitation has been stated and small-scale rescue excavations were carried out immediately.

The site is situated on the edge of small valley, about 1 km from the Vistula river (Fig. 1) in the area of densely distributed Early Medieval sites (Fig. 2 – the excavated site marked „A”). Two features, both partly destroyed, were excavated (Fig. 3) and large assemblage of pottery sherds and animal bones was recovered. Two special finds were also discovered: an ornamented cylindrical antler mounting found in feature 1 (Fig. 4) and part of antler comb found in feature 2 (Fig. 5).

Pottery assemblage has clear analogies in the 11th–12th century sites in Mazovia (territorially closest are these at Płock and Proboszczewice), Kujavia and other regions of Poland. This chronology can be further refined on the basis of two antler artifacts which have analogies in Early Medieval assemblages of the 11th century, probably of the first half of this century.

The recovered evidence clearly shows that the famous monastery at Czerwińsk, erected shortly before 1155 (marked „C” on Fig. 2) had been located in already deforested (almost 100% of bone assemblage comes from domestic animals) and densely populated landscape.

Translated by authors

